VTT Matilda Wrede-Jäntti

Lausunto Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle 16.03.2017: VNS 1/2017 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kestävän kehityksen Suomi – pitkäjänteisesti, johdonmukaisesti ja osallistavasti

Teema: Nuoret; NEET-nuoret

Kiitän työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa mahdollisuudesta antaa lausunto koskien nuoria ja NEET-nuoria (Not in Employment, Education or Training).

“NEET” indikaattorina

Tunnetusti **on hankalaa** tiivistää moniulotteisen ilmiön yhteen lukuun. Tämä koskee myös NEET-indikaattorin lukuja. NEET-nuoret muodostuvat osuudesta ikäluokastaan, jotka eivät opiskele, eivät ole työssä, varusmiespalvelussa tai jonkun kuntouttavan tai työllistävän toimenpiteen piirissä (Tilastokeskus 2013). Näin ollen heidän siteensä yhteiskuntaan saattavat olla hauraat, ja siksi onkin ymmärrettävää, että NEET-nuoria pidetään potentiaalisina syrjäytymisuhan alaisina henkilöinä.

Indikaattorina NEET on laadittu täydentämään kuvaa, jonka työttömyysaste antaa syrjäytymisvaarassa olevien nuorten lukumäärästä. Tämä siksi, että työttömyysaste ei kata työvoiman ulkopuolella olevia henkilöitä, eikä tee eroa sen suhteen, onko työtä etsivä pääasialliselta toiminnaltaan opiskelija vai ei. NEET indikaattori on kuitenkin haasteellinen siksi, että se kattaa myös nuoria, jotka mm. viettävät välivuotta, lukevat pääsykokeisiin, odottavat opiskelujen tai armeijan alkamista. Nyky-yhteiskunnassa on täysin normaalia, että nuoren elämäntilanne vaihtelee ja että hän tilapäisesti on tietynlaisessa ”väli-/ tai odotustilassa” (Holappa 2016; Wrede-Jäntti 2010). Toisin sanoen, **NEET-kategoria peittää alleen suhteellisen suuren joukon varsin tavallisia nuoria**, **joista ei ole mitään syytä olla huolissaan**.

NEET-lukumäärä

Suomessa NEET-status on nuorten, juuri peruskoulunsa päättäneiden, keskuudessa melko yleistä: **Noin joka kymmenes 16-vuotias nuori** oli tällöin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella (Larja ym. 2016). Huolestuneisuutta lisäsi hiljattain OECD:n **”Education at a Glance”-**raportti, jonka

mukaan suomalaisten nuorten – ja erityisesti nuorten miesten – NEET-luvut olivat nousseet voimakkaasti. Esim. vuodesta 2008 vuoteen 2015 nousu oli voimakasta erityisesti suomalaismiesten keskuudessa: ikäkategoriassa 20–24 vuotiaat se nousi 9,6 prosentista 17.6 prosenttiin; saman ikäisissä naisissa nousu oli vain 2,5 prosenttia: 11,3 prosentista 13.8 prosenttiin. Myös iäkkäämmässä nuortenryhmässä, eli 25–29-vuotissa, miehissä luvut melkein kaksinkertaistuivat: 6,8 prosentista 11,8 prosenttiin, kun suhteellinen nousu naisissa oli huomattavasti pienempi, vaikka prosenttiluvuissa suhteellisen samankokoinen (4,4%): 15,4 prosentista 19,8 prosenttiin. Vaikka tällä ajanjaksolla NEET-luvut suomalaisissa nuorissa miehissä siis melkein tuplaantui, voidaan silti todeta, että tilastojen valossa **NEET-nuoret koostuvat niin miehistä kuin naisista**: Kyse **ei** siis ole erityisestä ongelmasta miesten keskuudessa: NEET-luku OECD-maissa on naisten keskuudessa hieman korkeampi kuin miesten (OECD 2016, 346) eivätkä erot sukupuolien välillä Suomessakaan ole kovin suuret, vaikka näin on saattanut julkisuudessa kuulostaa. Tosin selitys 25–29-vuotta täyttäneiden NEET-naisten suureen osuuteen löytynee instituutioista ja etenkin perhevapaista. Selvää on joka tapauksessa, että ainakin nuorten miesten työn ja koulutuksen ulkopuolisuus on yleistynyt merkittävästi*.

Kun laskelmia on tehty pohjautuen Eurostatin lukuihin ja NEET:it jaoteltu toisaalta a) työttömiin ja ei-aktiivisiin, toisaalta b) työtä haluaviin ja ei-työtä haluaviin, kasvu ensimmäisessä ryhmässä jakaantuu puoliksi työttömien ja ei-aktiivisten kesken. Jälkimmäisestä ryhmästä eli nuorista, joita siis on luokiteltu ei-aktiivisiksi, saattaisi muodostaa ryhmä syrjäytymisvaarassa olevista nuorista (Hämäläinen 2016). Näin ei kuitenkaan välttämättä ole Suomessa, sillä meillä on 1990-luvulla työmarkkinaetuuksien uudelleen muokkaamisen jäljiltä päädytty tilanteeseen, jossa **kouluttamaton alle 25-vuotias nuori ei yleensä ole oikeutettu työmarkkinatukeen ensimmäiset viisi kuukautta** laskettuna siitä, kun hän on rekisteröitynyt työttömäksi työnhakijaksi (KELA 2016). Koska monet nuoret näkevät työttömyytensä **tilapäisenä**, on mahdollista, että he eivät siksi rekisteröidy työttömäksi työnhakijaksi: he eivät näe hyötyvänsä siitä mitään. Näin ollen myös nämä nuoret, jotka näkevät työttömyytensä tilapäisenä, sisältyvät ryhmään ”ei-aktiiviset” nuoret.
Voikin kysyä, onko se, että järjestelmästä on ”hävinnyt” osa nuoria, seurausta valitusta poliittisesta tiestä? Kun näiltä nuorilta 1990-luvun puolivälissä evättiin oikeus työttömyyspäivärahaan ja tilalle tarjottiin vaikeammin saatava (sisältää mm. odotusajan) työmarkkinatuki, menetettiin myös yhteys näihin nuoriin. Nyt etsiviä nuorisotyöntekijöitä on palkattu tavoittamaan osittain näitä samoja nuoria.

*****Osa lisäyksestä, arviolta 4-5 %, johtunee ajankohdan valinnalla; OECD:n raportti lasketaan vuoden ensimmäisten neljänneksen tiedoista kuin taas Tilastokeskus käyttää vuosikeskiarvoa.

Onko syytä huoleen?

NEET-keskustelussa on tärkeä huomata, että nuorten lukumäärä niin työttömissä kuin NEET-luvuissa näyttäisi työmarkkinatutkijoiden mielestä olevan sidoksissa työmarkkinoilla vallitsevaan tilanteeseen: **Luvut nähdään heijastavan ensisijaisesti muutoksia työmarkkinoilla ja suhdanteissa; eivätkä niinkään nuorten keskuudessa yleistyneempää syrjäytymistä**. (Hämäläinen 2016) Nähdään siis, että kohonneet NEET-luvut ovat seurausta heilahteluista työmarkkinoilla, jotka tiedämme iskevän voimakkaimmin juuri nuoriin (Nyyssölä 2002). Nuorten työmarkkinatilanne taas odotetaan korjautuvan talouskasvun voimistuessa.

Ongelmallista on kuitenkin se, että taantuman jatkuessa **pitkäaikaistyöttömyys** on noussut myös nuorten keskuudessa (Tilastokeskus 2016). THL:n mittava syntymäkohortti -87 tutkimus osoittaa, että nuorten hyvinvoinnilla ja heidän NEET-statuksellaan on yhteys: **Mitä pidempään nuori on ollut NEET-statuksella, sitä todennäköisempää on myös, että hän on käyttänyt hyvinvointiongelmiin liittyviä palveluja, kuten esim. psykiatrista erikoishoitoa mutta myös Kela-korvattuja psyykelääkkeitä.** Saman tutkimuksen mukaan (Larja ym. 2016) **17-18 vuotiaat** NEET-statuksella olevat ovat kaikkein suurimmassa riskissä kasautuvien ongelmien suhteen. Koska NEET-nuoret usein jäävät perusasteen koulutuksen varaan, oletuksena on, että siirtymä peruskoulusta jatko-opintoihin on nuorille kaikkein kriittisin vaihe**.**

Siirtymävaihetta ei ymmärtääkseni kuitenkaan voida ratkota vain korottamalla oppivelvollisuutta esim. vuodella, sillä tutkimukset osoittavat, että nuorten ongelmat eivät ole sidoksissa ainoastaan nuoren henkilökohtaiseen kypsyysasteeseen: THL:n kohortti 87-aineisto (Larja ym. 2016) näyttää selvästi toisaalta, että **muut sosiaaliset ja psyykkiset ongelmat ovat yhteydessä NEET-statukseen** toisaalta, että **NEET nuorten vanhempien koulutustaso tai toimeentulon saanti ennustaa nuoren NEET-statusta.** Se, että nuorten hyvinvointiongelmat ovat sidoksissa heidän vanhempiensa vaikeuksiin ei myöskään ole uusi eikä yllättävä havainto. (vrt. esim. Paananen ym. 2012)

Näin ollen olemme tavallaan vanhan ongelman ääressä: Pienehkö joukko, tässä tapauksessa nuoria, ovat vaarassa jäädä yhteiskunnan ulkopuolelle. Tämä joukko tulee suurimmalta osalta perheistä, joissa vanhemmilla on erinäisiä haasteita mm. toimeentulon kanssa. Vanhempien vaikeudet vaikuttavat heidän lastensa kouluttautumiseen tai työllistymiseen. Kyse on siis **osittain yli-sukupolvisesta ongelmasta,** jossa lasten ja nuorten lähtökohdat ovat olleet heikkoja. Tiedämme, että näiden nuorten vaikeudet näyttäisi alkaneen ja kasautuvan **viimeistään peruskoulussa.**

Kenelle tukea tulisi tarjota?

Tästä johtuen panostaisin **laaja-alaisesti ja tarpeeksi ajoissa, haastavassa elämäntilanteessa oleviin perheisiin**. Eli ennaltaehkäisevästi, kun potentiaaliset NEET-nuoret ovat vielä pieniä lapsia. Myös koulu on avainasemassa, sillä Suomessa käytännössä kaikki lapset käyvät koulua.

Koska kaikkia ongelmia ei kuitenkaan voida ratkaista ennaltaehkäisevästi myös nuorille on tarjottava palveluja. Tulisi kiinnittää huomiota nuorten työmarkkinoille kiinnittymiseen liittyvien esteiden analysointiin – eli myös **makrotasolla vallitseviin haasteisiin** – sekä tukea toimiviin työllistymisratkaisuihin, kuten esim. nuorten palkkatukeen ja Sanssi-kortin käyttöön.
Koska NEET-nuoret usein jäävät perusasteen koulutuksen varaan, olisi syytä kiinnittää entistä enemmän huomiota siirtymään peruskoulusta jatko-opintoihin. Potentiaaliset NEET nuoret hyötyisivät myös siitä, että panostettaisiin enemmän opintojen keskeyttämisen** ehkäisyyn (mm. Läpäisyn tehostamisohjelman käytännöt, NAO-ohjelman käytännöt). Nuorille tulisi myös tarjota matalankynnyksen (mielenterveys)palveluja, joista voisi poimia ideoita esim. Tanskan Headspace:stä (http://www.headspace.dk/), eli **kolmannen sektorin toimijalta**.

Miten tarjota apua niin, että autettava nuori kokee olevansa osaa ratkaisua?

Monessa yhteydessä todetaan, että nuorten osallisuuden vahvistaminen on tärkeää, ja että nuorten näkökulmien ja tarpeiden tulisi entistä paremmin huomioida palveluja kehittäessä. Samoin todetaan, että palveluista pitäisi tehdä entistä helpommin lähestyttäviä nuorille. Tämä kaikki on hyvä mutta mielestäni ei riittävää. **Oleellista on, että avunsaaja kokee tarjotun avun oikea-aikaiseksi, tarpeelliseksi ja toimivaksi.**

Niin klassiset filosofiset kuin psykologiset teoriat alleviivaavat yksilön käsityksen tärkeyttä mm. omista mahdollisuuksistaan**.** Tämä on yhteydessä henkilön **motivaatioon** eli haluun tarttua asioihin. Ulkoa- ja ylhäältäpäin annettujen määräysten avulla voidaan toki vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen. Riskinä on kuitenkin, että tällaiset ohjeet vastaanottajan taholta tulkitaan vaatimuksiksi, jopa uhiksi: ”Tee A, muuten sinulta viedään B!” Tällainen menettely harvoin onnistuu motivoimaan (nuorta) avunsaajaa, eikä luo hänessä tunnetta siitä, että virallinen tukija on hänen ”puolellaan”. Tämä, että yhdessä asetetaan tavoitteita, jotka avunsaajan näkökulmasta

**Suomen virallisen tilaston (2016) mukaan lukuvuonna 2013-2014 opiskelijoista 5,4% keskeytti opinnot jatkamatta missään toisessa tutkintoon johtavassa koulutuksessa. Verrattuna edellisvuoteen keskeyttäminen väheni hiukan ammatillisessa koulutuksessa ja yliopistokoulutuksessa ja pysyi ennallaan lukio- ja ammattikorkeakouluissa.

tuntuvat oikeanaikaisilta, relevanteilta ja mahdollisilta saavuttaa, on kuitenkin motivaatioteorioissa keskeisiä. Se edellyttää, että nuori kohtaamisessa kokee tulleensa kuulluksi, kunnioitetuksi ja ymmärretyksi. Kun hänen tulkintansa ja ratkaisuehdotuksiaan huomioidaan hän voi myös nähdä ratkaisuehdotukset ajankohtaisina, tärkeinä ja toimivina. Paraskaan (sosiaali)työntekijä ei pysty elämään asiakkaansa elämää hänen puolestaan.

Esimerkiksi **Ohjaamot** ovat esimerkki toimintamallista, joka lähtee nuorten tarpeesta ja joissa moniammatillista apua on nopeasti tarjolla paikan päällä. Ohjaamoissa käyneet nuoret ovatkin tutkimuksen mukaan tyytyväisiä saamaansa palveluun (Määttä 2016). Tosiasia on kuitenkin, että tähän mennessä **suhteellisen harva nuori** löytää tiensä Ohjaamoon.

Tutkijana ja sosiaalityöntekijänä minua kuitenkin huolestuttavat erityisesti ne nuoret, jotka ovat avun tarpeessa mutta joita järjestelmä ei eri syistä tavoita, eli osan NEET-nuorista. Jos tukea tarvitsevat nuoret eivät tule edes matalankynnyksen palvelupisteeseen kuten Ohjaamoon, on palvelun ehkä mentävä nuorten luokse – nuorten ehdoilla. Tällä tarkoitan, että nuoren on koettava, että palvelu tarjoaa hänelle jotain, joka on hänestä merkityksellistä. Tämä puolestaan tarkoittaa, **että palvelu tulisi rakentaa yhdessä**, **nuoren lähtökohdista ja häntä aidosti kuullen ja ymmärtäen** – toki niin, että yhteiskunnan edustaja viime kädessä päättää onko kokonaisuus kohtuullinen ja järkevä. **Nuorten omat verkostot samoin kuin kolmas sektori ja kansalaisyhteiskunta tulisi hyödyntää paremmin.** Sosiaalityö, joka sisältää myös vastaanottavan tahon kuulemisen, on viime vuosikymmenellä vahvistunut Suomessa. Helsingin yliopistossa (sosiaalityö) on kehitetty nk. käytäntötutkimusta, joka perustuu ruohonjuuritason/kentän ja sen mukaan useamman osapuolen mukaan ottamiseen tutkimustyöhön. Sosiaalityössä on myös jatkuvasti annettu lisää tilaa ja arvoa nk. kokemusasiantuntijoiden, eli entisten tai nykyisen palvelujenkäyttäjien**,** näkemyksille. Vaikka sosiaalityön kohderyhmällä ei ole ratkaisuja kaikkiin ongelmiin, heillä on vankka tieto siitä, miten heitä saadaan – tai ei saada – mukaan toteuttamaan heille asetettuja tavoitteita.

Ehdotuksia

Ehdotan siksi rohkeita – ”out of the box” – pienimuotoisempia ja paikallisia **kokeiluja, jotka pohjautuvat (nuorten) palvelujenkäyttäjien osallisuuteen sekä nk. ”suhde (sosiaali)työhön”.** Mielenkiintoisena esimerkkinä suhdepohjaisesta hyvinvointityöstä, joka on luonteeltaan jaettu ja kollektiivinen, voidaan mainita Iso-Britanniassa toimiva Hillary Cottamin (2012) työ. Suomessa esim. perheneuvonpito pohjautuu hiukan samantapaiselle ajattelulle, **jossa luotetaan palvelujen**

vastaanottajan kykyyn itse olla mukana arvioimassa tilannettaan, tarpeitaan ja hänelle sopivia ratkaisumalleja. Näiden toimintatapojen takana löytyy ajatus suhdetyöstä, jossa yhdessä tekeminen ja motivoiminen sitouttaa palvelunsaajan yhteisesti sovittuihin tavoitteisiin. Nuori, joka on itse ollut mukana asettamassa tavoitteita, sitoutuu näihin eri tavalla. Sen lisäksi, että nuoren esittämiin ratkaisuihin kiinnitetään enemmän huomiota, tulisi myös nuorta tukea hänen pyrkimyksissään saada aikaan elämässään muutosta. Iso-Britannian kokemusten perusteella (Cottam 2012) voisi rohkeasti kokeilla, voisiko **palvelujen tuottajien** työotetta muuttaa. Kyse ei siis ole palveluleikkauksista tai –lisäyksistä. Pyrkimyksenä on palveluiden uudelleen muokkaaminen tavalla, jossa **tarjottu tuki suunnitellaan keskitetysti ja työntekijöiden ajasta huomattava osa suunnataan suhdetyön kautta luottamuksen ja yhteisten tavoitteiden rakentamiseen asiakkaan kanssa**.

Lähteet

Aaltonen Sanna, Päivi Berg & Salla Ikäheimo (2015) Nuoret luukulla : Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 84 http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf

Cottam, Hillary (2012): Relational Welfare. https://relationalwelfare.files.wordpress.com/2012/11/soundings48_cottam1.pdf

Holappa, Piia (2016) Nuorten vaihtelevat elämäntilanteet haastavat työttömyyden mittaamista. Tieto & Trendit no 4.[viitattu 15.3.2017] http://tietotrendit.stat.fi/mag/mag/article/193/#_ga=1.11846964.1820166274.1474873820

Hämäläinen, Kari (2016): Mitä NEETtiä? http://omalinja.fi/tutkijan-suusta/neet/

KELA (2016): Kenelle työmarkkinatukea maksetaan? [viitattu: 15.3.2017]. http://www.kela.fi/tyomarkkinatuki_kenelle

Knuuti, Reeta (2016): Nuorten aikuisten osaamisohjelman (NAO) hyvät käytännöt –portaali**.** EPALE. [Viitattu 11.3.2017]. https://ec.europa.eu/epale/node/20555

Larja Liisa, Liisa Törmäkangas, Marko Merikukka, Tiina Ristikari, Mika Gissler ja Reija Paananen (2016) NEET-indikaattori kuvaa nuorten syrjäytymistä Teema Tieto&trendit 2/2016. [viitattu: 13.3.2017]. http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/164/#sthash.GkX5xYYc.dpuf

MacDonald, Robert (2008): Disconnected Youth? Social Exclusion, the ”Underclass” & Economic Marginality. Social Work & Society. Vol 6 (2): 236-248

Määttä, Mirja (2016): Ohjaamojen asiakaspalaute – lokakuu 2016. [viitattu: 13.3.2017]http://kohtaamo.info/documents/21827/23058/Nuorten+palaute+S+16/69ead921-866d-4a89-85d3-f585e2117289.

Nyyssölä, Kari (2002): Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki. Nuorisoasian neuvottelukunta, 120-136

Suomen virallinen tilasto (SVT): Koulutuksen keskeyttäminen [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-9280. 2014. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 13.3.2017]. http://www.stat.fi/til/kkesk/2014/kkesk_2014_2016-03-17_tie_001_fi.html

Tilastokeskus (2013): Työttömyysaste ei kuvaa nuorten syrjäytymistä [viitattu: 13.3.2017]. http://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-03-11_002.html?s=6

OECD (2016) Education at a Glance 2016: OECD Indicators OECD Publishing, Paris. http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9616041e.pdf?expires=1489524085&id=id&accname=guest&checksum=CF29659C6FB259D6A89BC60992B3A36F

Paananen Reija, Ristikari Tiina, Merikukka Marko, Rämö Antti, Gissler Mika (2012): Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 –tutkimusaineiston valossa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 52. 2012. 46 sivua. Helsinki. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102984/THL_RAPO52_2012_web.pdf

Wrede-Jäntti, Matilda (2010): Pengarna eller livet? En kvalitativ och longtudinell studie om långtidsarbetslösaunga i ett aktörsperspektiv. Helsinki. Institutet för hälsa och välfärd (THL). https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80137/836e3eda-87c1-429a-9ac4-0748aa44b03c.pdf?sequence=1